

Незважаючи на названі недоліки, робота В. Іванова “Тайная война. Спецоперация КГБ и ГРУ в Афганістане (1979 – 1989)” має беззаперечну цінність як фахове спеціалізоване дослідження участі частин спеціального призначення КДБ та ГРУ у війні СРСР в Афганістані й повинна посісти своє місце в списку друкованих праць, присвячених їй. Матеріали, вміщені в книзі, можуть зацікавити не лише широкий загал, студентів, вчителів і викладачів, але й будуть корисними історикам спецслужб, військовим історикам, дослідникам радянсько-афганських відносин. До того ж це перша подібна праця, написана в Кіровограді, місті з давніми й славними військовими традиціями.

Олександр КОВАЛЬКОВ (Кіровоград)

Папакін Г. “Чорні дошки”: антиселянські репресії (1932 – 1933). – К.: Інститут історії України НАНУ, 2014. – 422 с.

Голодомор 1932 – 1933 рр. став найжорстокішою зброєю Москви проти українських селян в часи Радянського Союзу. Весь потенціал владних, судових, силових та інших структур комуністичне керівництво спрямувало на розробку й реалізацію методів покарання задля створення на селі умов, несумісних із життям, що є головною кваліфікаційною ознакою геноциду (злочину проти людяності). Про історію, основний зміст, форми застосування таких методів йдеться у монографії Георгія Папакіна, робота над якою велася і в той період, коли робилися спроби заперечення фактів, самих термінів “Голодомор”, “геноцид”. Підписано працю до друку в переломний для сучасної України час, 20 січня 2014 р.

Грунтовному аналізу подій 1932 – 1933 рр. сприяло вивчення широкого масиву закордонних та вітчизняних документальних першоджерел. Серед фондів центральних і регіональних державних архівосховищ використано і матеріали Держархіву Кіровоградської області, що робить монографію цікавою та корисною центральноукраїнським історикам, краєзнавцям, правникам, викладачам, студентам.

Серед репресивних методів початкового періоду Голодомору науковець називає розпуск колгоспів, які не виконали хлібозаготовельні плани. Усе їх майно забиралося, посівфонди вивозилися в рахунок погашення заборгованості. Колгоспники, ставши одноосібниками, обкладалися податками з обрахунку майна, яке мали до колективізації, при цьому не отримавши його після ліквідації колгоспів. Зінов'євський (тепер – Кіровоград) міськком Компартії (більшовиків) України першим в УРСР (чи й у СРСР) у січні 1932 р. вирішив ліквідувати сільгоспартілі ім. Леніна в Аджамці та “Червоний прогрес” у Лозоватці у зв’язку з проявами “кулаческо-рваческих тенденцій и враждебного сопротивлення” хлібозаготовівлям. Того місяця розпустили й колгосп “Незаможник” Устимівського (тепер – Устинівського) району. Приводом до ліквідації колгоспу ім. Шевченка Новопразького району став факт крадіжки зерна. Партийні чиновники й зінов'євська газета “Соцнаступ” мали роз’яснювати значимість цих заходів. Але з часом комуністичні парткоми вирішили, що розпуск колгоспів показує крах радянської колективної системи господарювання, у т. ч. як засобу нищення традиційних основ українського селянського буття. Через кілька місяців політbüро ЦК КП(б)У відмовилося від цього заходу, хоча він і надалі вжився, але вже рідше.

За невиконання хлібоздачі застосовували промтоварний бойкот. У листопаді влада заборонила завезення промтоварів до Новогеоргіївського, Онуфріївського, Зінов'євського районів. В останньому “товарну репресію” вжили щодо 150 із 176 колгоспів, у т. ч. до “Агрошляху” (Нечайївка), “Леніна” (Софіївка), “Незаможника” та “Шевченка” із Долинівки й “Правди” і “Крупської” з Аджамки (такий варіант назви автор уявив із документів).

Наприкінці 1932 р. “злісних нездавачів”, “прямих підривників роботи проти заготівель”, приховувачів хліба почали виселяти за межі України. Московське й харківське керівництво партії вирішило виселити, зокрема, з Одеської області, 500 родин, у т. ч. із Зінов'євщини, Знам'янщини, Новоукраїнщини. У січні 1933 р. Одеський обком компартії визнав це недостатнім і просив дозволу вислати на північ ще 700 родин, зокрема, і повторно з Новоукраїнського та Зінов'євського районів. Інформацію про це, як засіб залякування селян, районна преса мала вміщати на першій сторінці, у чому й відзначилися газетярі Бобринця та Зінов'євська. Їхні ж колеги до цього “підійшли формально”. Ці міри

покарання виявили вади: у колгоспах зменшувалося число робочих рук, а виселенці сподівалися, що в чужих краях можливо буде краще, ніж голодна смерть у дома. Як доповідав уповноважений ЦК КП(б)У: “Мне рассказывали из практики ... Новой Украинки и Знаменки, что выселенные на Север не так уж огорчались. Никто не дезертировал, многие шли с гармошкой, а были даже случаи “добровольчества”, когда соседи обращались с просьбой включить их в партию переселенцев”.

Автор пише, що одним з найбільш жорстоких засобів боротьби влади проти українського селянства став режим “чорних дошок”. Занесені на ці “дошки” за невиконання плану хлібоздачі села, колгоспи, райони позбавлялися усіх товарів у магазинах та на складах, права на торгівлю, кредити, погашення позик, підпадали під “чистку” партійно-радянських органів, колгоспних правлінь, “вилучення” організаторів саботажу. Це доповнювалося судами, штрафами, конфіскацією усіх продуктів, домівок, присадибних ділянок, висланням, блокадою міліцією чи військами. Найбільш жорстоким цей режим, за висновком дослідника, був в Україні, українських селах Кубані, для українців Казахстану.

З-поміж наведених прикладів йдеться, що на “чорну дошку” в серпні 1932 р. занесли Долинівку, Живанівку, Козирівку, Комишуватську, Лозуватку, Назарівку, Федорівку, Черняхівку, у листопаді – Гурівку та Олександрівку Долинського району, у грудні – Іванівку цього ж району, колгоспників із Новогеоргіївського району. Серед наслідків цього на червень 1933 р. з-поміж найбільше вражених голодом районів Харківщини був Новогеоргіївський. Із копії світлини зінов’євської газети “Соціалістичний наступ” від 9 січня 1933 року видно, що на “чорну дошку” занесено артілі ім. Леніна Сасівської, “Вільний шлях” Аннінської, “Серп і молот” Коротякської сільрад.

Автор книги цілком логічним убачає необхідність продовження дослідження режиму “чорної дошки”: його вплив на селянську та національну свідомість, з’ясування моральних наслідків для населення і виконавців з комуно-радянської влади, супротив репресіям та ін.

Сергій ШЕВЧЕНКО (Кіровоград)